KÖZGYŰJTEMÉNY
ÉS TÖRTÉNELMI ÖRÖKSÉG

Szekeres Attila István

A SEPSISZENTGYÖRGYI ÁLLAMI LEVÉLTÁRBAN ŐRZÖTT HÁROMSZÉKI ARMÁLISOK CÍMEREI

Romániai Országos Levéltár Kovászna Megyei Irodájának (Sepsiszentgyörgyi állami levéltár, SÁL) állományaiban jelenleg tizennégy eredeti nemeslevél található[1] az 1568 és 1792 közötti időszakból. Közülük mindössze hét dokumentum tartalmaz címerfestményt. Ezek közül három kedvezményezettje háromszéki család. Jelen tanulmány ezek címereit mutatja be.

Az alsócsernátoni Kelemen család címere

Bethlen Gábor fejedelem 1628. május 7-én Gyulafehérváron címert és nemességet, valamint alsócsernátoni telket adományozott alsócsernátoni Georgius Literatus Kelemen, azaz Kelemen György deáknak.[2] Nagyon jó állapotban levő, kissé foltos, de ép pergamen *(1. ábra).* Mérete 700 × 545 mm, melyből 80 mm a kétszeresen tűrt plica. A szöveges rész mérete 580 × 320 mm, intituláció nélkül a szövegmagasság 280 mm. A fejedelem nevét vörössel írták, szintúgy vörös a címer kerete. A címer mérete: 100 × 105 mm. Az oklevelet függőpecséttel erősítették meg. A természetes színű viaszágy átmérője 82 mm, a belefoglalt vörös viaszpecsété 57 mm. A függőpecsét zsinórja kék-sárga-vörös-fehér selyemfonalakból sodort.

A címer leírása: *Scutum videlicet militare rubei coloris, in cuius campo, sive area strutio candidus sinistro pedum calamo scriptorio similiter candido insistere, dextro autem ensem vagina nudum, capulotenus scissurae ungulae suae impositum erectum tenere conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis et unionibus varietate ornatum, ex cuius angulis hinc tria plumae strutionis candidae, illinc ensis nudus surgentes perse invicem transversim positi stare visuntur. Ex cono vera galeae teniae variorum colorum hinc inde defluentes, utrasque oras sive margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant, prout haet omnia in capite seu principio praesentium literarum nostrorum docta manu et arte pictoris clarius expressa et depicta esse cernuntur.*[3]

A címer *(2. ábra)* kör alakú olaszkoszorúval szegélyezett, damaszkozott bordó mezőben áll, a koszorún kívül vörös szegélyű, szintén damaszkozott kék mező található. Igényes címerrajzzal állunk szemben. Általában a jobban fizetőknek szoktak az átlagosnál jobban kidolgozott címermezejű képet festeni, ugyanis a címerfestésért külön illeték járt,[4] s igény szerint – amennyiben a címerkép megegyezett a nemeslevélben megfogalmazott leírással – a külső díszeket lehetett variálni. Ám ebben az esetben azt gyanítjuk, hogy inkább a kollegialitás jeleként festhettek igényesebb címert, mivel az adományozott, mint ahogy neve mutatja, deák, kancelláriai tisztviselő lehetett. Alsócsernátoni Kelemen György adománya bejegyeztetett az Erdélyi Királyi Könyvekbe[5]. A kedvezményezett nemességet, címert és Alsócsernátonban birtokot nyert az adományozás által. Ajánlották Bernáld Ferenc, Kelemen Dániel, Kovacsóczi István kancellár, albisi Zólyomi Dávid háromszéki főkapitány, vargyasi Daniel Mihály háromszéki királybíró, alkapitány. A bejegyzésben szerepel, hogy Kelemen György deák tanulmányai és udvari szolgálata elismeréseként részesült az adományban.

Sándor Imre munkájában[6] a latin nyelvű címerleírás mellett látható a címer heraldikai rajza *(3. ábra),* K. Sebestyén József műve. Ez a rajz kissé különbözik a nemeslevélen szereplőtől: az oromdísz két eleme helyet cserél, a három strucctoll jobbra hajlik, a hegyével felfele álló kard enyhén balra. Sándor Imre

[1] Egyik pergamennek csupán a fele van meg, a címerrajzzal ellentétes rész, más két nemeslevélből barbár módon kiollózták a címert.

[2] SÁL, Fond 93, 7.

[3] Azaz: „vörös színű katonai pajzs, melynek mezejében vagy udvarában fehér strucc bal lábában szintén fehér írótollal lép, jobbjában pedig kivont, hüvely nélküli, egyenesen álló kardot markolatánál megragadva magasba emelve látszik. A pajzs fölé zárt katonasisak van helyezve, ezt ékkövekkel és igazgyöngyökkel díszített királyi fejék fedi, amelynek közepéből hasonlóképpen hármas fehér strucctollazat, másik oldalon, keresztben csupasz kard egyenesen állni látszik, a sisak csúcsáról pedig különféle színű pántlikák futnak le, igen szépen övezve és díszítve a pajzs mindkét oldalát, ahogy mindez jelen oklevelünk tetején vagy inkább elején a festő tanult kezével és tehetségével ékesen kifejezve és megmintázva látható". (A szerző fordítása. Átnézte Szálkai Tamás.)

[4] MOLNÁR András 2004, 12–13.

[5] MOL, F 1, 18, 38–39.

[6] SÁNDOR Imre 1910, 103.

megjegyzi, hogy a nemeslevél felsőcsernátoni(!) Kelemen Gábor tulajdona, függőpecsétje ép.[7]

Az angyalosi Forró család címere

Bethlen Gábor fejedelem 1629. március 1-jén kelt oklevelében[8] *(4. ábra)* megerősítette az alább felsoroltak nemességét, számukra címert *(5. ábra)* adományozott, angyalosi házukat a teherviselés alól mentesítette: angyalosi *Borbély*, másképpen *Forró Ferenc* és felesége, *Dévai Erzsébet*, fiuk, *István*, és lányuk, *Margit*, valamint *Forró Miklós* és felesége *Dévai Anna*, fiaik, *István és György*, és leányaik, *Ilona, Katalin* és *Anna*. A pergamen kemény, a hajtások mentén töredezett, hátulról megragasztották. A nemeslevél sok helyen olvashatatlanná vált, így a felsorolt gyerekek nevét nehéz kisilabizálni. Mérete 600 × 607 mm, ebből 77 mm a plica. A szöveges rész mérete 520 × 430 mm, intituláció nélkül a magassága 385 mm. A címerméret 98 × 133 mm. A dokumentumot 88 mm átmérőjű természetes színű viaszágyba helyezett, 54 mm átmérőjű vörös viaszpecséttel erősítették meg. Ez vörös-fehér-zöld selyemfonalakból sodort zsinóron függ.

A címer leírása: *Scutum videlicet militare coelestini coloris, in cuius campo, sive area anchora fixa ferri politi (...) orem, sive faciem referens delphinum cauda sursum, capite vero infra sibi circumvolutum habere conspicitur. Scuto imminente galeam militarem clausa diadema regium contegit gemmis et unionibus varie et decenter exornatum, cuius medio anchora priori similis imposita delphinum simili me (...) sibi circumvolutum habet; ex cono galeae teniae variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras sive margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant.*[9]

A címer arannyal szegélyezett négyes sötétkék karéjban áll, mely a maga rendjén zöld mezőben helyezkedik el. A címermező szegélye vörös. A horgonyra csavarodott delfin az ókori klasszikus európai kultúrákban ismert volt. Megjelenik, mozaikon is látható az ógörög Delphoi városában *(6. ábra),* valamint Domitianus és Titus Flavius Vespasianus római császár pénzérméin is *(7. ábra)*, utóbbin Augustus Octavianus császár jelmondatával – „Festina lente"[10] – együtt. A delfin a gyorsaságot, a horgony a fékezőerőt jelképezi.[11] A keresztény szimbolikában a horgony a remény jelképe, a delfin Jézus Krisztust szimbolizálja.[12] A címerkép megegyezik Aldo Manuzio, latinosan Aldus Manutius (1445–1515) híres velencei nyomdász nyomdászjegyével *(8. ábra).*

Az erdélyi, főleg székelyföldi címerek történetében különleges esettel állunk szemben. Nem a kedvezményezett vagy valamely felmenője által végrehajtott hőstettre, nem is a megnemesített foglalkozására vagy nevére utal a címerkép, hanem az európai jelképrendszerből kölcsönöztek elemet.

Az angyalosi Forró családról Kővári László feljegyezte, hogy „Háromszék jobb családainak egyike. A család tagjai régibb időkben csapatvezérek, később is hivatalnokok. A 17. század elején elszaporodtak vala, s így jószágok is megoszlott. Angyalosi *Forró Zsigmond* 1794–1815-ben Miklósvárszék ügyésze. *Ferenc* ugyanott árvaszéki biró 1847-ben. *Elek* előbb székely huszár tiszt, utóbb (1848-ban) a forradalmi részen szolgált".[13]

Pálmay József szerint az angyalosi Forró család annak a *Forró Péternek* a leszármazottja, akit 1303-ban Fejér megyei birtokosként említenek. A továbbiakban más, kétségkívül a családhoz tartozó ősöket sorol fel.[14]

1420. március 9-én *Forró László* „több bodolai birtokos ellen erőszakoskodik", ezért az erdélyi alvajda vizsgálatot rendelt el az ügyben.

...

1602-ben *Forró Gábor, Márton* és *András* felesküszik Rudolf király hűségére.

1607-ben a Forró család kovásznai ága nyert nemeslevelet.

1614-ben négy főágban él a család: Angyaloson, Besenyőben, Oroszfaluban és Kovásznán.

1635-ben a Rákóczi György-féle összeírásban szerepel a család több tagja.

Sándor Imre idézett művében[15] említi, hogy a nemeslevél szétszakadozva, festett címerrel és függőpecséttel Füzi Áronné, Forró Róza gidófalvi (Háromszék vármegye) lakos birtokában van. Közli a címernek K. Sebestyén József által készített heraldikai rajzát *(9. ábra)* is.

[7] A dokumentum egy másolata megtalálható az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában, teszi hozzá a szerző. (SÁNDOR Imre 1910, 103.)

[8] Az armális lelőhelye: SÁL, Fond 170, Dos. 1, 5.

[9] Azaz: „égszínkék színű katonai pajzs mezejében vagy udvarában álló horgony szárára farkával felfele, fejével lefele álló delfin tekeredni látszik. A pajzson nyugvó zárt katonasisakot ékkövekkel és igazgyöngyökkel díszített királyi fejék fedi, amelynek közepéből ugyanolyan horgony, szárára tekeredő delfinnel, a sisak csúcsáról pedig különféle színű pántlikák futnak le, igen szépen övezve és díszítve a pajzs mindkét oldalát ékesen kifejezve és megmintázva". (A szerző fordítása. Átnézte Szálkai Tamás)

[10] *Lassan siess*. Egyes szerzőknél: *Lassan járj.*

[11] HOPPÁL Mihály – JANKOVICS Marcell – NAGY András – SZEMDÁM György 2004, 130.

[12] Uo., 65.

[13] KŐVÁRI László 1854, 88.

[14] PÁLMAY József 1901, 164–165.

[15] SÁNDOR Imre 1910, 110.

A lisznyói Damó család címere

I. Ferenc magyar király 1792. március 2-án nemességet, címert és lisznyói (von Lysznio) előnevet adományoz Damó Józsefnek.[16] A korábbiaktól eltérően ez a nemeslevél könyv formátumú, kötése kemény táblás, bordó bársony borítású, mely helyenként megfakult. A kötéstábla mérete 310 × 380 mm, a lapok mérete 300 × 370 mm *(10. ábra)*. A könyv 18 papírlapot tartalmaz, elöl és hátul 2-2 üres. A közbelső 14 lap 13 oldala képezi a tulajdonképpeni nemeslevelet. A címert a 7. oldalra festették *(11. ábra)*. Azonkívül, hogy a borító kissé kopott, napszítta, a nemeslevél kitűnő állapotnak örvend. A címer mérete 160 × 220 mm. Az egyes oldalakat bélyegzővel hitelesítették, a fő hitelesítő, zsinóron függő viaszpecsét elveszett. A kiadás helyét nem tüntették fel, de minden valószínűség szerint, Bécs. A dokumentum, az előbbiektől eltérően, német nyelvű. A nemeslevél érdekessége, hogy I. Ferenc trónra lépésének másnapján állították ki, s már az ő neve szerepel kiadóként. Minden bizonnyal még apja, II. Lipót uralkodásának idején előkészítették, ám a király hirtelen halálát követően a végső mozzanatra már I. Ferenc idején került sor.

A címer leírása: *„einen aufrechten, ablangen, unten rund, in eine Spitze zusammenlaufenden rothen Schild, worinnen ein über sich gebogener geharnischter Arm einen bloßen, mit einen befruchteten Lorbeer-Zweig um wundenen Säbel mit goldenen Gefäß zum Hieb haltend zu sehen ist; auf den Schild ruhet ein rechts gewandter, goldgekröntenter, beiderseits mit einer roth und silber vermischt, herabhangenden Decke bekleideter Turniershelm, mit offenem Rost und seiner goldenen Halskette, ob den Helm zeiget sich der vorbeschriebene geharnischte Arm”*.[17]

A címer díszes, aranyszegélyű címermezőben fekszik. A címermező valóságos tájkép. Alul sakkozott talapzat, mely mögött zöld mező látható, fölötte hegyek tornyosulnak. A hegyek lábánál lombos fák között bástyás-tornyos épületek magasodnak. A címermező felső felében felhős kék égbolt látható. Ezt bojtos végű arany liának szövik át keresztül-kasul.

A címermező tetején három címer ékeskedik. Mindhárom barokk kartusba foglalt. Ezek közül a középső a legnagyobb és legdíszesebb. Ez teljesen kimagaslik a címermező fölé, csupán a kartus alja fekszik a címermező szegélyén. A másik két címer majdnem teljes egészében a címermező sarkaiban helyezkedik el, csupán a rajtuk nyugvó korona emelkedik a címermező szegélye fölé.

A középső kartusban arany mezőben barokk talapzaton álló két fekete szárnyú aranygriff csücskös talpú pajzsot tart. A pajzs kétszer hasított. Az első arany mezőt vörös harántpólya szeli át. Ebben három kiterjesztett szárnyú ezüst sas látható. A Lotharingiai-ház címere. A középső mező kétszer vágott, vörösben ezüst pólya látható. Ausztria címere. A harmadik mezőben arany alapon egy nagy és öt kisebb lepény. A pajzsfő részen lebeg a nagyobb, kék lepény, alatta 2:2:1 elhelyezésben öt kisebb vörös pont. Toszkána címere. A pajzson vörös és kék drágakövekkel kirakott, gyöngyözött pántokkal zárt uralkodói korona nyugszik. Ez I. Ferenc címere, ugyanis a német–római császár a Habsburg-Lotharingiai-ház tagja, továbbá Ausztria és Toszkána (melynek fővárosában, Firenzében született) nagyhercege.

A címermező jobb felső sarkában ovális pajzsban Magyarország címere látható, ugyanis az uralkodó Magyarország királya is volt. A hasított pajzs jobb oldala vörössel és ezüsttel hétszer vágott, bal oldalának vörös mezejében zöld hármas halmon álló aranykoronából ezüst kettős kereszt emelkedik ki. A pajzson antik aranykorona nyugszik.

A címermező bal felső sarkában szintén ovális pajzsban Csehország címere látható, hiszen az uralkodó Csehország királya is volt. Vörös mezőben jobbra fordult aranykoronás, kétfarkú ágaskodó ezüst oroszlán. A pajzsot ugyanolyan hegyes ágú korona fedi, mint Magyarország jelképét.

A címerkönyvet bélyegzővel is hitelesítették, így a címeres lapra is került egy pecsét. A pecsét tulajdonképpen az uralkodói címert ábrázolja, ám ezúttal nem a Lotharingiai-ház jelképét, hanem a Habsburg-házét alkalmazták. A kiterjesztett szárnyú kétfejű, glóriás sas mint címertartó jelenik meg, jobb karmai között kardot, bal lábában jogart tart. Mellén csücskös talpú tárcsapajzs nyugszik. Ez hasított, jobb mezejében jobbra fordult ágaskodó oroszlán, a Habsburg-ház címere, bal oldalon kétszer vágott mező, azaz Ausztria címere látható. A pajzsot zárt uralkodói korona fedi. A pecsét alján, a sas díszes farkának két oldalán még látható egy szám és egy betű. Jobbról a 2-es szám, balról az F betű, azaz II. Ferenc monogramja, ugyanis az uralkodó akkor még II. Ferenc néven német–római császár volt.

A lisznyói Damó család múltjának gazdag irodalma van. Nagy Iván[18] a lisznyói Damó családról

[16] A nemeslevél lelőhelye: SÁL, Fond 93, 6.

[17] Azaz: „egyenes, téglalap alakú, alul gömbölyded és csúcsba összefutó vörös pajzs, melyben egy behajlított, felvértezett kar egy meztelen – gyümölccsel díszített babérággal körbefuttatott – arany markolatú véres szablyát vágásra emelve tart. A pajzson egy jobbra forduló, aranykoronás, mindkét oldalon vörössel és ezüsttel elegyített, aláomló sisaktakarókkal fedett tornasisak nyugszik, nyílt rostéllyal és arany nyakláncával, a sisak felett az előbb leírt, vértezett kar mutatkozik”. (Szálkai Tamás fordítása.)

[18] NAGY Iván 1858, 226–228.

ezt írja: „Erdélyi törzsökös székely család. Ősi fészke Sepsi székben Lisznyó helység, melyről előnevét írja. Háromszékben a család elég elterjedten most is él, közülök e század elején lisznyói Damó József Háromszék levéltárnoka volt [1810-ben]. A család egyik ága a 17. század végén Magyarországba szakadt Damó Sámuel által, ki nőül vévén Garacsy Andrásnak Páhy Zsuzsannától született leányát, Garacsy Erzsébetet, Czúcz, másképp Füleky Gáspárnak özvegyét, törzse lett Magyarországban Nógrád, Bihar, Pest megyében s a Nagykunságon megtelepült lisznyói Damó (vagy másképp Lisznyai) családnak".

A szerző közli Sámuel leszármazási tábláját.

„A törzsnek I. András fiától Mihály és István unokái a Sepsi széktől 1759-ben vesznek ki nemesi bizonyítványt, mely szerint Mihálynak fia, László Nógrád megyében 1769-ben kétségtelen nemesnek elismertetett. Fia, Károly Nógrád megyének 1836-ban pertárnoka s táblabírája, lakott Varsányban, kinek leányát, Terézt unokatestvére, Damó Márk vette el.

Lászlónak testvére, Ferenc Nógrád megye tisztiügyésze volt. Fia, említett Márk szintén pörtárnok a megyénél, lakott Varsányban. Fiai, Ferenc és Kálmán, a költő született Herencsényben, 1823. október 13-án. Költeményei többféle címek alatt s kötetben jelentek meg. Palóc dalai nagy hírre jutottak. Neje dabasi Halász Ida. Fiai Elemér és Tihamér.

A másik ágon II. András Turkeviben lakott, 1768-ban perelt Mocsáry László ellen. Fiai Mihály, János, Ferenc, István 1787. május 25-én Nógrád vármegyétől nemességökről bizonyítványt kaptak. A végső nemzedéken Zsigmond (Péternek fia) atyjával együtt 1844. április 20-án vett ki Nógrád vármegyétől nemesi bizonyítványt, és jelenleg Pesten cs. kir. törvényszéki hivatal tiszt. A család címere – mint föllebb a metszvény mutatja – a pajzs kék udvarában férfikar kivont kardot tartva, fölötte jobbról hold, balról csillag ragyog. A pajzs fölötti sisak koronájából ágaskodó ló nyúlik ki derékig. Foszladék jobbról arany-kék, balról arany-vörös". *(12. ábra.)*

A leírt címer nem azonos a bemutatott nemeslevélben levővel.

Siebmacher[19] közli a címernek Nagy Iván által is közölt képét és leírását németül, bemutatja a címerrajzot[20] *(13. ábra)*, ám nem jelzi a kiadót, sem az adományozás dátumát. A közölt címer ez esetben bővített: oromdíszként jobbra fordult növekvő ló jelenik meg.

Pálmay József is igen terjedelmesen számol be a családról,[21] ő a címerrajz hű mását közli *(14. ábra)*.

Szekeres Attila István – Sepsiszentgyörgy; www.szekeres.ro, attila@szekeres.ro

Levéltári források

Romániai Országos Levéltár Kovászna Megyei Irodája, Sepsiszentgyörgy / Arhivele Naționale ale României Biroul Județean Covasna, Sf. Gheorghe (Sepsiszentgyörgyi állami levéltár, SÁL)
– Fond 93: *Nemeslevelek gyűjtemény (1610–1792)*
– Fond 170: *Természetes személyektől begyűjtött gyűjtemény*
Magyar Országos Levéltár, Budapest (MOL)
– F 1: *Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára*

Irodalom

SWb 1898 = *J. Siebmacher's Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Adel von Siebenbürgen. Edelleute* (Vierten Bandes zwölfte Abtheilung), Nürnberg, 1898.

*

HOPPÁL Mihály – JANKOVICS Marcell – NAGY András – SZEMDÁM György
2004 *Jelképtár*, Budapest.
KŐVÁRI László
1854 *Erdély nevezetesebb családai*, Kolozsvár.
MOLNÁR András
2004 *Armálisok. Nemesi címerlevelek a Zala megyei levéltár gyűjteményéből 1744–1898* (szerk. Molnár András), Zalaegerszeg.
NAGY Iván
1858 *Magyarország családai*, III, Pest.
PÁLMAY József
1901 *Háromszék vármegye nemes családjai*, Sepsiszentgyörgy.
SÁNDOR Imre
1910 *Czímerlevelek,* I. füzet *(1551–1629)*, Kolozsvár.

[19] *SWb* 1898, 143.
[20] *SWb* 1898, 81. tábla.
[21] PÁLMAY, 1901, 131–132.

Stemele de pe diplomele de înnobilare din Treiscaune, aflate în custodia Arhivelor Naționale ale României Biroul Județean Covasna

(Rezumat)

În diferite fonduri şi colecții ale Biroului Județean Covasna al Arhivelor Naționale ale României se află 14 documente de înnobilare, din perioada 1568-1792. Dintre aceste 14 diplome de înnobilare doar 7 conțin blazoane. Trei reprezintă donații pentru familii din Treiscaune. Studiul de față le prezintă pe acestea, adică stema familiei Kelemen de Alsócsernáton (Cernatul de Jos), stema familiei Borbély-Forró de Angyalos (Angheluş) şi stema familiei Damó de Lisznyó (Lisnău).

Coats of arms from patents of nobility from Háromszék (Treiscaune) in the Covasna County Office of the National Archives of Romania

(Abstract)

In various files and collections of Covasna County Office of National Archives of Romania 14 patents of nobility have been preserved. These documents cover the period between 1568 and 1792. From these 14, only 7 contain coats of arms. Three of them are donations for families of Háromszék ('Three Seats'). This study presents these, namely: the coat of arms of Kelemen family of Alsócsernáton, the coat of arms of Borbély-Forró family of Angyalos and the coat of arms of Damó family of Lisznyó.

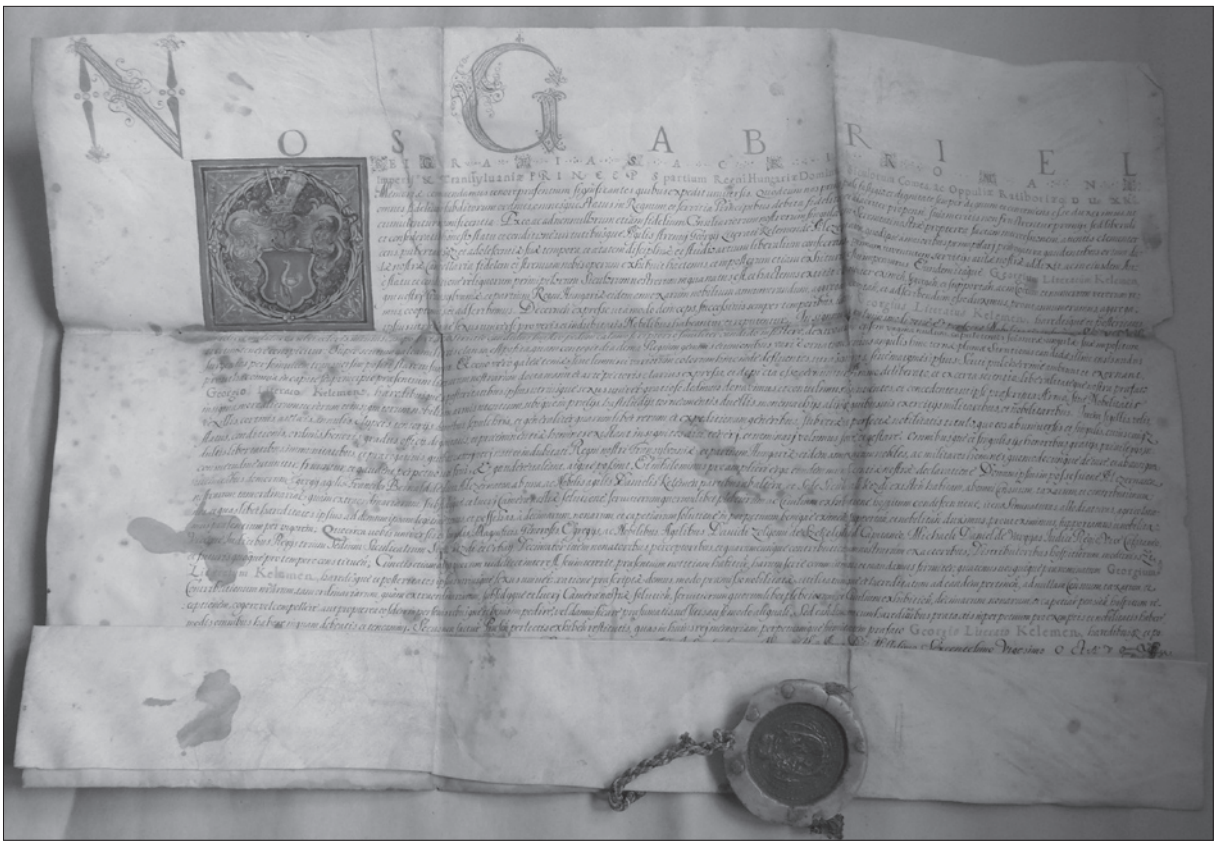

1. ábra Az alsócsernátoni Kelemen család nemeslevele

2. ábra
Az alsócsernátoni Kelemen család címere a nemeslevélen

3. ábra Az alsócsernátoni Kelemen család címere
– K. Sebestyén József rajza

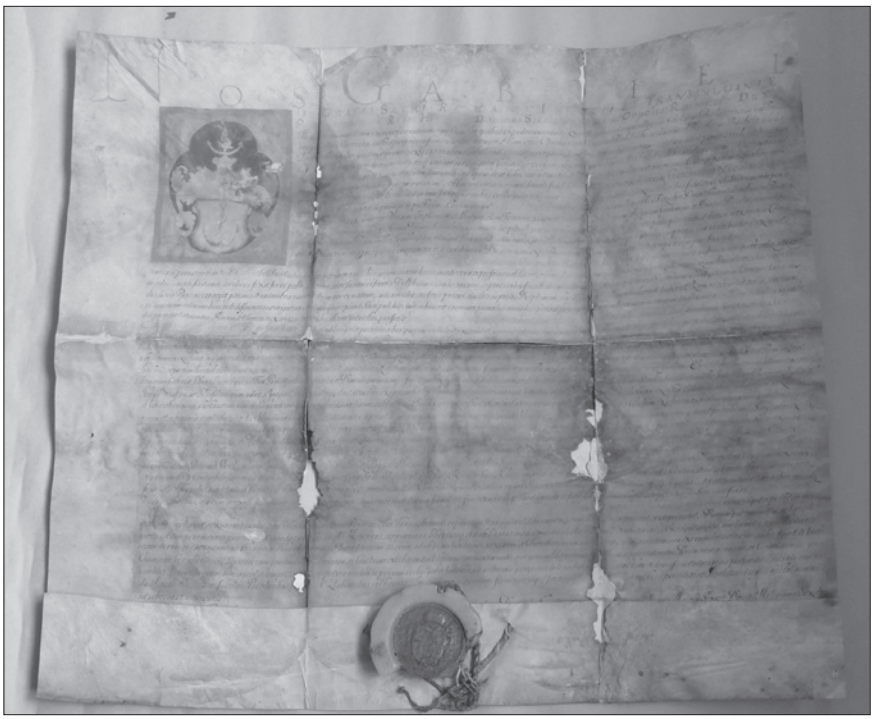

4. ábra Az angyalosi Forró család címerlevele

5. ábra Az angyalosi Forró család címere az oklevélen

6. ábra Delphoi mozaikok

7. **ábra** Domitianus és Titus Flavius Vespasianus pénzérméje

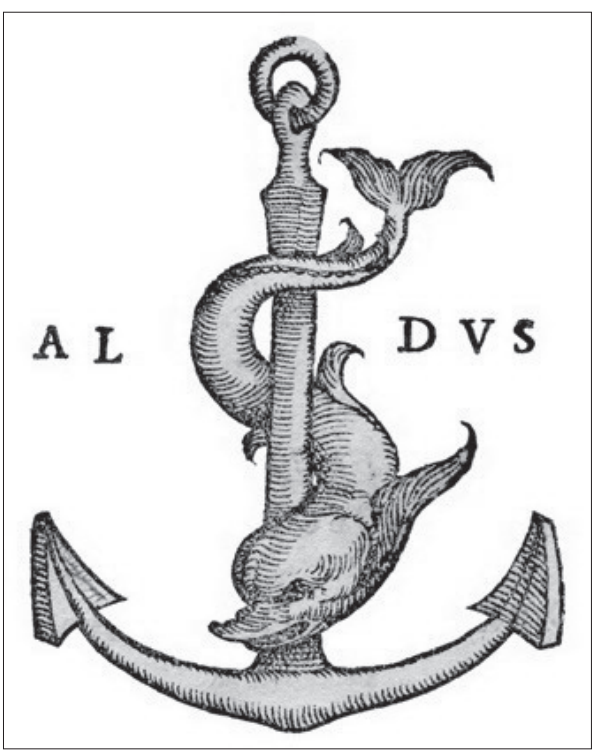

8. **ábra** Aldus Manutius nyomdászjegye

9. **ábra** Az angyalosi Forró család címere – K. Sebestyén József rajza

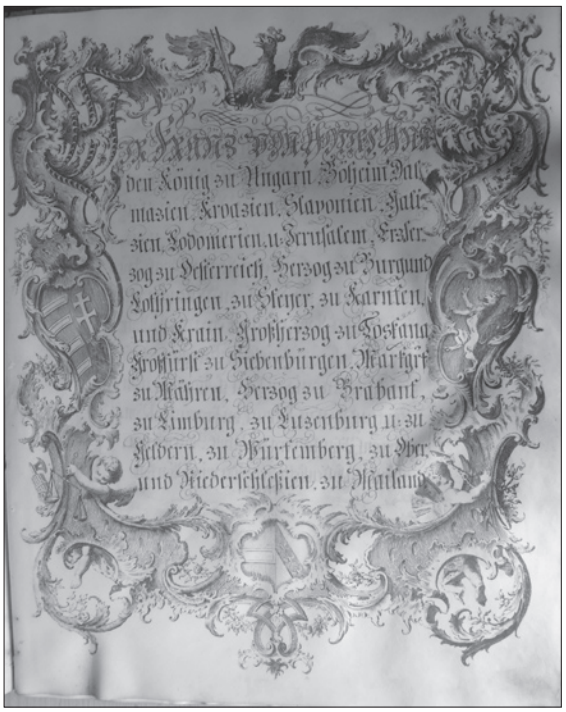

10. ábra A lisznyói Damó család nemeslevelének címoldala

11. ábra A lisznyói Damó család címere a nemeslevélben

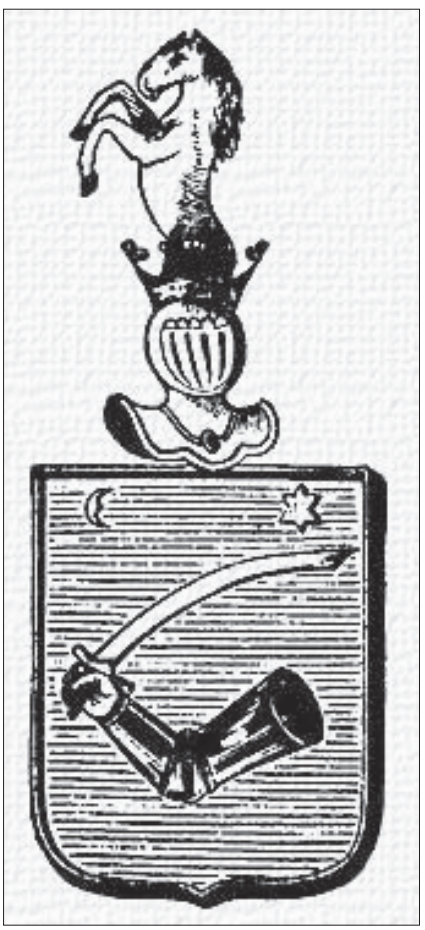

12. ábra A lisznyói Damó család címere Nagy Iván munkájában

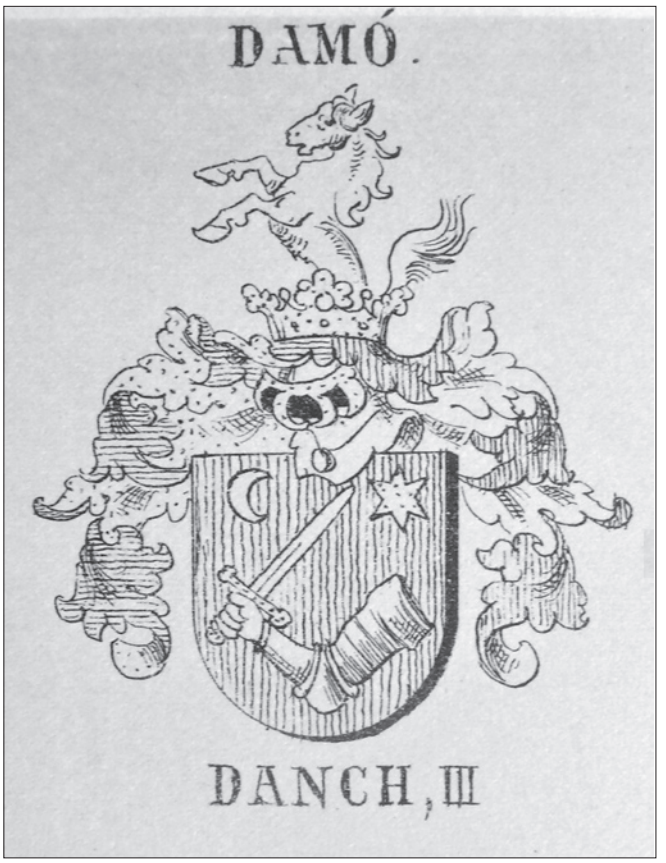

13. ábra A lisznyói Damó család címere a Siebmacherben

14. ábra A lisznyói Damó család címere Pálmay József munkájában